אילן של יצחק

י"א כסלו	כניסת שבת	יציאת שבת
ה'תשפ"ז		
ירושלים	16:03	17:16
ת"א	16:17	17:17
חיפה	16:06	17:15
באר שבע	16:20	17:18

פרשת "וַיֵּצֵא"

ברגשות מעורבים ובחששות כבדים, נאלץ יעקב אבינו לעשות את מה שאביו יצחק לא עשה - לצאת מארץ ישראל לתקופה ממושכת:
"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב, מִבְּאֵר שָׁבַע; וַיֵּלֶךְ, חָרָנָה. וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם, כִּי-בָא הַשֶּׁמֶשׁ..." (כ"ח, י, י"א)

על יסוד הדברים האלה למדו חכמינו כי "יעקב תיקן תפילת ערבית".
היסק זה מבוסס על המילה "וַיִּפְגַּע", המציינת, כפשוטה, היתקלות, אך היא יכולה לציין גם תפילה ותחנונים – כמו בירמיהו (ז, טז): "וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי, כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ". חז"ל גם דרשו את המילה "בַּמָּקוֹם" כמציינת את ה', "מקומו של עולם". אם כן, "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם" מתפרש כמעין "ויתפלל אל האלוהים". בכך השלים יעקב את מעגל תפילות היום. אברהם תיקן את תפילת שחרית, יצחק את מנחה, ויעקב את ערבית, היא מעריב.
אברהם מייצג את הבוקר. הוא היוזם, מי שמביא לעולם תודעה דתית חדשה. איתו היום מתחיל. יצחק מייצג את שעות אחר הצוהריים, את הגבורה בעבודת השם בעיצומו של יום, יעקב מייצג את הלילה. הוא איש הפחד והמנוסָה, האיש הנאבק ושורה עם אלוהים, יעקב הוא זה המכיר מבפנים את חשכתו של עולמנו.

"וַיִּדַּר יַעֲקֹב, נֶדֶר לֵאמֹר: אִם-יִהְיֶה אֱלֹקִים עִמָּדִי, וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ, וְנָתַן-לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל, וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ." (כ"ח, כ')

וכתב בעל **ה'חובת הלבבות**' (שער הבחינה פ"ה): כי "זאת שאלת הצדיקים מאת ה'. לא ישאלו המותרות, רק הדבר ההכרחי בלבד, שאי אפשר לו לאדם שיחיה בלעדיו. ובידוע כי נטיית האדם אחר בקשת המותרות, הוא גורם לו מהומות רבות, ועל כן כל איש ירא את ה', ראוי לו שיהיה שמח בחלקו ושיסתפק במועט, ושלא יתאוה המותרות, וייטיב לבו ביראת ה'".

רבי אברהם הראשון מסלונים זצ"ל (בספרו באר אברהם) מפרט את המעלות הטובות שזוכה להן האדם השמח בחלקו, וכה כתב: המידה של אדם השמח בחלקו תמיד, נפלאות היא פועלת בלב האדם. היא מביאה אותו לעולם הזה ולעולם הבא. ועל ידה יזכה לענוה ולשפלות הנפש והלב בקרבו. השמח בחלקו, הקב"ה מקרבו, ואף רוח חכמים נוחה הימנו, וניצול מגאוה ומבושה רעה, וזוכה לאור מצוה ואור שבת. אוהב לידידי השם ולחבריו מאד, ואוהב גם לכל ישראל. ניצול מכעס. ניצול מקפדנות. מעביר על מידותיו, וזוכה לתשובה מאהבה. הכל בזכות שהוא שמח בחלקו.

ואמר **הגאון מוילנא**, "כל העבירות והחטאים באים מחמדה... והסתפקות שהוא ההיפוך, הוא היסוד של כל התורה".

וכתב **המאור ושמש**: השורש והתכלית לעבודת ה' הוא מדת ההסתפקות, שלא לרדוף אחר המותרות. וכל זמן שאדם רודף אחר המותרות, הן באכילה ושתיה והן בשאר התאוות, קשה לו לבוא לידי התכלית האמתית.

מסופר שלמרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן זיע"א היה קרוב משפחה צעיר שהיתה לו סכרת נעורים, והיה אסור לו לאכול סוכריות. יום אחד בא הילד הביתה ואמר לאמו: "אמא, אני לוקח סוכריה..." כמה שהיא ניסתה לשכנע אותו ולפייס אותו, הוא לא רצה לשמוע. "אני רוצה עכשיו סוכריה!"
אמרה לו אמא: "אתה יודע מה? בוא נשאל את הרב שטיינמן!"
אמר הילד: "בסדר, אני כבר אשכנע אותו..."
הם נכנסו אל מרן ראש הישיבה זיע"א, האמא מספרת את העניין, ומרן ראש הישיבה רמז לה שהוא שמע והיא יכולה לצאת ולהשאיר לו את העבודה.
האמא יצאה, ואז שאל אותו ראש הישיבה בחיבה: "תגיד לי, מה אתה רוצה להיות כשתהיה גדול? ראש ישיבה, דיין, רב וכיוצא בזה?"
אמר הילד: "מה פתאום, אני רוצה להיות 'גדול' כמו הרב שטיינמן!"
שאל אותו ראש הישיבה: "איך אדם נהפך מ'לא גדול' ל'אדם גדול'? ללמוד, הרבה יודעים ללמוד, אבל איך נהיים אדם גדול?"
אמר הילד: "אתה יודע, אתה גדול, אז תגיד לי!"
אמר לו ראש הישיבה: "אדם קטן, מה שבא לו הוא עושה מיד, אין לו דחיית רצונות. זה קטן. גדול, גם אם מתחשק לו 'בא לו', הוא עושה מה שהוא באמת צריך לעשות, והוא מתגבר על מה ש'בא לו'".
הילד הזה הבין טוב טוב. הוא רץ החוצה עם הסוכריה ואמר לאמא שלו: "מה נראה לך, שבשביל הסוכריה הזאת אני לא אהיה הרב שטיינמן?!" וזרק אותה לזבל.

ומספרים שמרן הרב שך זצ"ל קרא פעם למגיד הגה"צ רבי יעקב גלינסקי זצ"ל ושאל אותו: "בשביל מה נולדנו?"
אמר הרב גלינסקי: "בשביל ללמוד תורה". אך מרן הרב שך לא היה מרוצה, זה לא סיפק אותו. "בשביל מה אתה חי?"
ניסה הרב גלינסקי: "בשביל לקיים מצוות".
אך עדיין הרב שך ציפה לתשובה אחרת.
"שראש הישיבה יגיד לי!"
אמר מרן הרב שך: "בשביל לשבור את המידות שלנו". והוא הוסיף ואמר: "המתמיד הכי גדול, שתמיד ידע מה הערך של תורה, הגאון מווילנא, כתב: האדם לא נברא אלא לשבר את מידותיו, ואם לא, למה לו חיים?!"

כל מה שאנחנו מרוממים יותר מבעלי החיים, זה שאנחנו יודעים לשלוט בעצמנו. בעל חיים עושה מה שהוא רוצה. הרבי ממודז'יץ זצ"ל הסביר את הפסוק "נמשל כבהמות נדמו": אדם צריך למשול על יצרו, אבל אם הוא נמשל - שיצרו מושל עליו והוא עושה מה שהוא אומר לו - כבהמות נדמו.

קראנו בפרשה הקודמת: "וַיָּבֵא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף". אומר רש"י: עייף מרציחה.
אומר מרן הרב אלישיב זצ"ל: יש עייפות גופנית ויש עייפות נפשית. לעשו לא היה סיפוק, לא הייתה לו הנאה. חז"ל אומרים על זה "וגם הנפש לא תמלא": משל לבת מלך שנישאה לכפרי, אפילו אם אתה נותן לה כל מעדני עולם אינם שווים לה, לפי שהיא בת מלך. הנפש רוצה משהו אחר.

ואמר מרן ראש הישיבה הגאון רבי דוב לנדו שליט"א: כשיש סיפוק יש שמחה ובהנאת העולם הזה אין סיפוק, דבר ידוע. סיפוק יש בתורה, על ידי שאדם עובד על עצמו ומתאמץ.

וכתב רבי ישראל סלנטר: אדם שלא נותן לעצמו לעשות מה שהוא רוצה, שעובד על עצמו ויודע לזרז את עצמו, הוא יודע ליהנות מהחיים. "וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה". וזה מה שמביא לאדם שמחה, "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב".

אדם שיודע לעבוד על עצמו, האושר והשמחה בידיים שלו. צריך בעיקר דבר אחד: "וּלְיִשְׁרֵי לֵב". אל תעשה דברים עקומים, שתפסיד את הכל בקצת רפיון ועצלות. אומרים לבחור: שב ותלמד, והוא מתפנק. אחרי זה מגיעים השידוכים והוא מקבל מין במינו, ואחרי זה החיים בהתאם.
אם הוא היה משקיע קצת יותר קודם.... החיים היו משתנים.

פרשת 'ויצא' עוסקת בתקופה בת 20 שנה, בה שהה יעקב בבית לבן, מתוכם עבד יעקב במשך 14 שנה בשמירת הצאן, ובתמורה נתן לו לבן לאשה את בנותיו רחל ולאה, ואף נשא את בלהה וזלפה, מהן נולדים י"ב השבטים.

"וְעֵינֵי לֵאָה, רַכּוֹת; וְרָחֵל, הָיְתָה, יְפַת-תֹּאַר, וִיפַת מַרְאֶה." (כ"ט, י"ז)

מסופר שבימי **החתם סופר** התפנה כיסא הרבנות באחת העיירות, וראשי הקהל חיפשו וברורו אחר רב הראוי לאותה איצטלא.
הגיעו לידם ב' הצעות, אחד מהם היה תלמידו של החתם סופר, שהיה ידוע בחריפותו ובבקיאותו, והשני על אף היותו תלמיד חכם מופלג, בכל זאת עדיין לא הגיע למעלת אותו תלמיד של החתם סופר, אך היה ידוע כאדם המרבה לחון את בוראו בתפילה ובמזמורי תהילים.
ראשי הקהל התלבטו את מי להושיב על כיסא הרבנות, היו להם צדדים לכאן ולכאן. דעתו של מרן החתם סופר היתה כי תלמידו הוא היותר ראוי לאותה שררה, והשתדל הרבה לטובתו. הוחלט שיבחרו ע"פ רוב דעת הקהל, אך תוצאות הבחירות הכריעו לטובת הרב השני.
כשנודעה ההכרעה הסופית, נענה החת"ס ואמר, ראו כמה כוחה של אמירת תהילים, על אף שידוע לכל כי תלמידי הוא היותר ראוי לאותה איצטלא, ועל אף השתדלותי העצומה שבכוחה היה אמור תלמידי להיבחר, בכל זאת גברו מזמורי התהילים של אותו רב והכריעו לטובתו.
כעין זה רואים אנו בפרשתנו, הכתוב אומר: "וְעֵינֵי לֵאָה, רַכּוֹת; וְרָחֵל, הָיְתָה, יְפַת-תֹּאַר, וִיפַת מַרְאֶה.", ופירש רש"י: שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשיו, ובכתה, שהיו הכל אומרים, שני בנים לרבקה, ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול, והקטנה לקטן.
לאה אמנו ידעה כי כך הוא גורלה שהיא תינשא לעשיו, ורחל אחותה היא המיועדת ליעקב, אך מאחר שלא רצתה בכך בכתה הרבה מאוד, והתחננה לפני בוראה, ומה פעלה בתפילותיה?
לא רק שלא נפלה בחלקו של עשיו, אלא זכתה להיכנס בחלקו של יעקב, ולא זו בלבד, אלא העמידה ששה שבטים כמספר השבטים שהעמידו כל האמהות כולם, ולא זו בלבד, אלא עוד זכתה שממנה יצאו שלושת הכתרים שנכתרו בהם ישראל: כתר תורה שזכה בו יששכר, כתר כהונה שזכה בו לוי, וכתר מלכות שזכה בו יהודה.
גם בדברי קבלה בספרי האר"י ז"ל מבואר שמקומה של לאה גבוה יותר משל רחל, ולכל זאת לא זכתה אלא מכח דמעותיה ותפילותיה.

"**וַתַּהַר לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי רָאָה ה' בְּעָנְיִי כִּי עַתָּה יֶאֱהָבֵנִי אִישִׁי.**" (כ"ט, ל"ב)

סיפר **רבי אריה שכטר זצ"ל**: לפני מספר שנים הוזמנתי לשאת דברים בקיבוץ "בית השיטה" לרגל אזכרה למזכיר הקיבוץ. בתו של המזכיר, שחזרה בתשובה, הזמינה אותי במלאות השלושים לפטירת אביה. זהו קיבוץ של "השומר הצעיר", האזכרה התקימה ב"בית העם", ונכחו שם קרוב למאה אנשים. לפני דברו כמה מאנשי הקיבוץ שהתמקדו באישיותו של הנפטר, שהיה חברותי מאוד, כמה 'קומזיצים' הוא עשה, כמה 'פלאפלים' אכל, ועוד כל מיני הבלים מעין אלו.

ישבתי שם וחשבתי לעצמי, כיצד אנשים יכולים להספיד בצורה כזו, עד שהגיע ה'שיא' של ההספדים. אחיו של הנפטר קם ואמר: "אחי היה אתאיסט מושבע. כופר בכל דבר רוחני. והנה הבת שלו 'בגדה' בו, חזרה בתשובה וערכה לו הלוויה על פי ההלכה. אין לי ספק שאילו אחי היה יכול לקום באמצע ההלוויה, הוא היה צועק על ביתו, על כך שערכה לו הלוויה 'דתית'. הוא היה שואל אותה: מי הרשה לך לעשות כך? ההורים שלנו כבר היו אתאיסטים, אחי היה אתאיסט, ומדוע את פועלת נגד רצוני?" כך הוא שפך עליה קיתונות של רותחין, והיא ישבה ושתקה.

לאחר מכן הגיע תורי לדבר. כאשר ראו הנוכחים יהודי כמוני קם לדבר, חלקם עזבו את המקום, ואני פתחתי ואמרתי: "ברוכים היוצאים, וכל הכבוד לנשארים". אגב, בין הנשארים, היה גם אותו אח של הנפטר שדיבר לפני. ואז אמרתי להם: "הנה יושב כאן אחיו של הנפטר, והוא אמר שכבר ההורים היו אתאיסטים. אבל יש לי הוכחה ברורה שאין זה נכון. איך קוראים לאחיו של הנפטר? שמו הוא 'ראובן'. ההורים לא קראו לו 'אחמד', 'מוסטפה', 'היינריך' או כל שם לועזי אחר, אלא דוקא 'ראובן'. וכי אנשים הכופרים בתורה ובכל דבר שבקדושה, נותנים שם כזה?"

"אבל יותר מכך", המשכתי ואמרתי, "לאה אמנו העניקה את השם הזה לבנה הראשון. מה משמעותו של שם זה? רבותינו בארו כי הכונה היא: רְאוּ מַה בֵּין בְּנֵי לֵבָן חָמִי (עשו אחי בעלי), שֶׁמָּכַר אֶת הַבְּכוֹרָה לְיַעֲקֹב, וְזֶה לֹא מָכָרָה לְיוֹסֵף; וְלֹא עֵרְעֵר עָלָיו, וְלֹא עוֹד שֶׁלֹּא עֵרְעֵר עָלָיו, אֶלָּא שֶׁבִּקֵּשׁ לְהוֹצִיאוֹ מִן הַבּוֹר (ברכות ז' ע"ב).

ונסביר: מספרים חז"ל, שכאשר רצו בני יעקב לקבור אותו במערת המכפילה, נסה עשו למנוע את הקבורה בטענה שהוא הבכור, לכן שלחו את נפתלי שהיה מהיר וזריז, להביא את שטר המכירה. יעקב אבינו עצמו, כאשר ביקש מיוסף לקבור אותו במערת המכפלה אמר לו (נ, ה): 'הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני' מה פרוש 'אשר כריתי'? בארו חז"ל: 'אשר קניתי'. זה היה קנין כדת וכדין, וליעקב היה שטר מכירה. למרות כל זאת, גם לאחר שמכר את הבכורה, עשו לא השלים עם המעשה"

"לעומת זאת, ראובן היה בכור הבנים, והנה לקחו ממנו את הבכורה - יעקב אבינו אהב את יוסף מכל הבנים, ונתן לו את הבכורה. ועם זאת, כאשר השבטים החליטו להרוג את יוסף, מי עמד להציל אותו? ראובן אחיו, כמו שנאמר: 'וישמע ראובן ויצילהו מידם ויאמר לא נכנו נפש'. "זה ההבדל בין בן תורה לבין אדם מהרחוב. עשו הרשע, היה מוכן להרוג את אחיו, אף שהוא היה זה שמכר לו את הבכורה, ואילו ראובן הציל את יוסף, אף שהוא זה שנטל ממנו את הבכורה. לכן, כפי שאמרתי, מי שנותן לבנו את השם 'ראובן', אינו יכול להיות אתאיסט..."

כך המשכתי בדרשה ודברתי על מצות "ואהבת לרעך כמוך", והנשארים האזינו בקשב רב. בסיום דברי ניגש אלי אחי הנפטר, לחץ את ידי ואמר: "כל הכבוד לך". האתאיסט הזה, שדקות אחדות קודם לכן זעם את בת אחיו, בא לשבח אותי על הדרשה. פלאי פלאים. וכי יודעים אנו מהי נשמה יהודית? אני בטוח שיצרתי חריש בלבו, אין לי ספק שהדברים השפיעו עליו!

בליל הסדר, מיד בתום השירה של "וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ – שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם." אנו קוראים את המדרש הבא:

"צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ – שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָּזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים, וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט, וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל, עָצוּם וָרָב" (דברים כו, ה).". מדרש זה המובא בהגדה של פסח, ושיסודו בסיפור לבן ויעקב שבפרשתנו, מעורר קשיים גדולים.

ראשית, המדרש בהגדה מבוסס על פרשת מקרא ביכורים בספר דברים, הפותחת במילים "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי". רוב המפרשים גורסים כי שיעור הפסוק הוא "**ארמי אובד** היה **אבי**", כלומר המילה "ארמי" מתארת את האב – ושהאב הוא יעקב, שברח לחרן שבארם, או אברהם שעזב את חרן בצו ה' והלך לארץ כנען. אמנם יש מפרשים הסבורים ששיעור הדברים הוא "ארמי ניסה לאבד את אבי", כלומר לבן הארמי ניסה להאביד את יעקב מן העולם.

אך גם אם זה שיעור הכתוב – האומנם כך היה? בסיפור יעקב ולבן בפרשתנו אין שום סימן לכך שלבן רצה להאביד את יעקב. הוא רימה אותו, הוא ניסה לנצל אותו, והוא גם רדף אחריו לאחר שברח. כשהדביק את יעקב נראה אליו אלוהים בחלום הלילה ואמר לו "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תְּדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע" (לא, כד). כשלבן נזף ביעקב על ניסיונות הבריחה שלו, יעקב ענה: "זֶה לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ עֲבַדְתִּיךָ – אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ – וַתַּחֲלֵף אֶת מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים!" (לא, מא). טענותיו של יעקב נסובו על כי לבן נהג בו באופן מחפיר, וניצל אותו עד כדי הפיכתו לעבד, אך לא על כי ניסה "להאביד אותו", להורגו כמו שפרעה גזר על כל ב"י הזכרים.

ההגדה, ליל הסדר, חג הפסח כולו, עניינם ההצלה ממצרים: משעבוד נורא עד כדי רצח-עם איטי. מדוע להקטין את כל זה, לפתוח את תאור השעבוד בלבן? ולקבל אולי את הרושם שלבן היה הבסיס לכך?

מהו אפוא פשר המדרש הזה?

הנה תשובה אפשרית: **התנהגותו של לבן היא הפרדיגמה להתנהגותם של האנטישמים שבכל דור ודור**. ההגדה מתעניינת פחות בלבן האיש ובמעשיו, ויותר במה שצמח ממנו כאב-טיפוס.

מהי הפרדיגמה של לבן? לבן התראה תחילה כחבר. הוא הציע ליעקב מקלט במנוסתו מפני אחיו עשו שגמר אומר להורגו. אך עם הזמן התברר שהתנהגותו אינה נדיבה אלא מלאה תחבולות ואינטרסנטית.

יעקב עבד שבע שנים בשביל רחל. בליל החתונה החליף לבן את רחל בלאה, ועל כן נאלץ יעקב לעבוד עוד שבע שנים ברחל. כשיוסף נולד לרחל ניסה יעקב לעזוב. לבן מחה על כך, לכן יעקב עבד עוד שש שנים, ואז הבין שהמצב אינו יכול להימשך. בניו של לבן האשימו את יעקב כי הוא מתעשר על חשבון אביהם. יעקב הבין שהאיבה מדביקה גם את לבן. רחל ולאה חשו כך אף הן: "הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ? הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ, כִּי מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל גַּם אָכוֹל אֶת כַּסְפֵּנוּ!" (לא, יד-טו).

יעקב הבין ששום דבר שיעשה או יאמר לא ישכנע את לבן לשחרר אותו. לא נותרה לו ברירה כי אם לברוח. לבן רדף אחריו, ואלמלא הזהירו ה' בחלומו, ודאי היה מכריח את יעקב לחזור לחרן ולחיות את שארית חייו כפועל-חינם. למחרת אמר ליעקב: "הַבָּנוֹת בְּנֹתַי! וְהַבָּנִים בָּנַי! וְהַצֹּאן צֹאנִי! וְכֹל אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לִי הוּא!" (לא, מג). מתברר שכל מה שלבן נתן לכאורה ליעקב, מבחינתו היה ונותר שלו.

לבן נוהג ביעקב כאילו היה רכושו, כאילו היה עבדו. כאילו אינו אדם. לתפיסתו, ליעקב אין זכויות וגם לא קיום עצמאי. הוא נתן ליעקב את בנותיו ככלות, ואף זכה במוהר עצום תמורתן - אך בכל זאת הוא טוען שהן ובניהן שייכים לו ולא ליעקב. הוא הגיע עם יעקב להסכם בדבר קבלת חלק ממקנהו כשכר עבודה - ועדיין הוא טוען "הצאן צאני".

מה מצית את חמתו של לבן? כנראה שניסיונותיו של יעקב לשמור על כבודו ועל עצמאותו. יעקב הלכוד בשלשלאות חותנו מוצא שוב ושוב דרך להמשיך הלאה. לבן רימה אותו ולא נתן לו את רחל – והוא נושך שפתיים ועובד עוד שבע שנים כדי לקבל אותה. לבן אילץ אותו לעבוד תמורת לא-כלום – והוא משתמש בידע שצבר על רביית בעלי חיים כדי להציע ללבן עסקה שתאפשר לו להקים עדר משלו ולקיים את משפחתו הגדלה. יעקב מסרב לתבוסה. צרותיו צרות עליו סביב-סביב – והוא מוצא מנהרות מילוט. זוהי גדולתו של יעקב. השיטות שהוא נוקט אינן אלו שהוא היה בוחר בנסיבות אחרות, אך הוא מסרב להיכנע, להימעך ולהתייאש. במציאות הנראית חסרת-מוצא הוא מצליח לשמור על כבודו, על עצמאותו ועל חירותו.

לבן הוא למעשה האנטישמי הראשון. עידן אחר עידן חיפשו היהודים מפלט מפני הנשבעים כעשׂו להרגם. העמים שנתנו להם מקלט נדמו תחילה כמיטיביהם. אבל הם תבעו תמורה. הם ציפו שהיהודים יהפכו אותם לעשירים. כי אכן, בכל מקום שהיהודים באו אליו הם הביאו ברכה למארחיהם. אך היהודים סירבו להיות נכסים של העמים המארחים. יש להם זהות, אמונה, ואורחות חיים משלהם, והם עמדו על זכותם להיות חופשיים. וכך, בכל ארץ מארחת, היחס ליהודים התהפך עם הזמן. הגויים, הנהנים מתרומתם הרבה של היהודים לשגשוג הכלכלי של ארצם, היו טוענים שהיהודים מנצלים אותם, אף כי ההפך היה הנכון. כשהיהודים הצליחו, הם הואשמו בגנבה: "הַצֹּאן צֹאנִי, וְכֹל אֲשֶׁר-אַתָּה רֹאֶה, לִי-הוּא". הצלחתם של היהודים לשמור על מידת מה של כבוד עצמי ועצמאות, וליהנות אף הם מהשגשוג שנוצר בזכותם, גרמה לגויים לקנא בהם ואף לזעום. ואז היה מגיע השלב שמסוכן בו להיות יהודי.

לבן היה הראשון שביטא את התסמונת הזאת, אבל לא האחרון. זה קרה שוב במצרים אחרי מות יוסף. זה קרה אצל היוונים והרומאים, ובאימפריות הנוצריות והמוסלמיות של ימי הביניים, ובמדינות אירופה במאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20, ובברית המועצות.

דברי חכמים בהגדה מתבהרים עכשיו. פרעה היה אויב היהודים בתקופה מסוימת בעבר, ואילו לבן חי וקיים, בצורה זו או אחרת, מזה עידן ועידנים. התסמונת קיימת גם כיום. ישראל במזרח התיכון היא מיעוט מצליחן שהצלחתו בולטת. זו מדינה קטנה, מיעוט בין מדינות ערביות ומוסלמיות. והצלחתה – בפרט היום - בולטת לכל עין. איכשהו, בארץ זערורית וענייה במשאבי טבע, זוהרת אומה המאפילה בזוהרה על שכנותיה. התוצאה היא קנאה הנעשית לכעס הנעשה לשנאה. איפה זה התחיל? אצל לבן.

אם לבן הוא הפרדיגמה הנצחית לשנאת מיעוטים שהצלחתם בולטת - יעקב הוא הפרדיגמה הנצחית ליכולתם של בני אדם לשרוד גם בהיותם שנואים. יעקב נעשה לקולה של התקווה, להוכחה החיה לכך **שבאמונה תמימה** כפי שתאר באוזני נשותיו: "וֵאלֹהֵי אָבִי, הָיָה עִמָּדִי", "וְלֹא-נְתָנוֹ אֱלֹקִים, לְהָרַע עִמָּדִי" - תמיד ננצח! (מבוסס על מאמרו של הרב יונתן זקס זצ"ל)

לע"נ ר' יצחק ב"ר נסים מזרחי ז"ל
נלב"ע י"ח תשרי ה'תשס"ט. ת.נ.צ.ב.ה

לע"נ **אסתר מזרחי בת יחזקאל וכתון** ז"ל
נלב"ע ב' טבת ה'תש"פ. ת.נ.צ.ב.ה.